

УДК 378.147:81'243(477)(092)

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ВИХОВНІ ІДЕЇ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНО ОРІЄНТОВАНОГО ІНШОМОВНОГО НАВЧАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ УНІВЕРСИТЕТУ

Петько Л. В.

Описано практичне впровадження педагогічних ідей В. О. Сухомлинського у викладанні іноземної мови за професійним спрямуванням в умовах вищої школи: гуманізації навчально-виховного процесу, розгляд дитини як суб'єкта виховання, творча особистість учителя, у процесі соціальної комунікації, організації дозвілєвої діяльності шляхом використання інтерактивних технологій (навчання у співпраці, кейс-метод, метод проектів).

Ключові слова: педагогічні ідеї В.О.Сухомлинського, гуманізм, особистість педагога, творчість учителя, навчально-виховний процес, любов до дитини, дозвілєва діяльність, інтерактивні технології навчання.

Представлено практическое применение педагогических идей В. А. Сухомлинского в преподавании иностранного языка профессиональной направленности в условиях высшей школы: гуманизации учебно-воспитательного процесса, рассмотрение ребёнка как субъекта воспитания, творческая личность учителя, в процессе социальной коммуникации, организации детского досуга путём использования интерактивных технологий (кооперативное обучение, кейс-метод, метод проектов).

Ключевые слова: педагогические идеи В.А.Сухомлинского, гуманизм, личность педагога, творчество учителя, учебно-воспитательный процесс, любовь к ребёнку, организация досуга, интерактивные технологии обучения.

The article describes a practical implementation of pedagogical ideas of V. O. Sukhomlinsky in the professionally oriented foreign language teaching environment in university conditions: humanization of the educational process, consideration of the child as a subject of education, interpersonal communication, organization of leisure activities through the use of interactive technologies (cooperative learning, case method, project method).

Key words: V.O.Sukhomlinsky, humanism, teacher's personality, teacher creativity, teaching/learning process, love for children, leisure activity, interactive pedagogical technologies.

Актуальність статті. Підготовка вчителя в університеті – це тільки початок його педагогічної стежини. І першою людиною, з якою вчителю-початківцю треба буде зустрітись, – стане директор школи. Від цієї зустрічі залежитиме дуже багато, і у першу чергу, – відбудеться з випускника вузу УЧИТЕЛЬ, чи – ні.

Як слушно зауважує О.М.Пехота, сьогодні панує "вузькоутилітарний підхід, який виявляється у невмінні практика відрізнити теоретичну проблему від конкретної педагогічної задачі". Тоді як В.О.Сухомлинський ставив під питання щодо корисності вчителю користуватися готовими методичними розробками, надававши перевагу його самостійним пошукам, навчанню "робити правильні практичні висновки із теоретичних передумов і результатів дослідницької діяльності" Гуманістичний підхід до дитини і до організації її життєдіяльності, що бере початок від класиків педагогічної думки, в спадщині В.О.Сухомлинського набуває системного вигляду і конкретного діяльнісного забезпечення для свого часу [6, с. 104–105].

Мені у професії пощастило. Першим директором школи у далекому 1978 році, коли я прийшла працювати за направленням педінституту, став Тимченко Анатолій Петрович, сильна, харизматична особистість, послідовник ідей В.О.Сухомлинського. На той час ідеї В.О.Сухомлинського (особливо його думки про гармонію суспільних та індивідуальних потреб у структурі особистості) були дуже сміливими і не всіма підтримувалися, тому що за комуністичною ідеологією того часу інтереси інди-

відуума підпорядковувалися колективним інтересам. Тоді як В.О.Сухомлинський "розриває" коло впливу колективу над особистістю вихованця, стверджуючи про те, що колектив складається саме з неповторних дитячих індивідуальностей, особистостей зі своїм внутрішнім світом, коли кожна дитина має вплив на взаємовідносини у колективі.

Завдяки А.П.Тимченку, теплою осіннюю порою 1979 р., після участі в конкурсі художньої самодіяльності шкільних учительських хорів, повертаючись із Полтави до Кривого Рогу, директор змінює маршрут, і 45 моїх колег-вчителів приїхали до Павлиської середньої школи вклонитися педагогу В.О.Сухомлинському: "Что самое главное было в моей жизни? Без раздумий отвечаю: любовь к детям" [9]. "Немає індикатора чутливішого за дитячу душу. Українська ж дитина дуже експансивна, занадто вразлива й часто усамітнюється зі своїми переживаннями, залишається один – на один зі своїм внутрішнім світом [3, с. 126].

Відповідно до наукових позицій ученик, зокрема, Ю. Г. Новгородської, В. Сухомлинський теоретично обґрунтував і апробував у педагогічній практиці Павлиської середньої школи концепцію формування творчої особистості школяра, основними засадами якої є дитиноцентризм; урахування особливостей розвитку дитячого організму в різні вікові періоди; глибоке пізнання індивідуальності кожної дитини; визнання її унікальності й неповторності; віра в творчі можливості кожної дитини; створення сприятливих умов для розкриття потенційних сил дитини; реалізація індивідуального та диференційованого підходів до дітей; проектування розвитку особистості школяра; утвердження принципів педагогіки співробітництва; поетапна розробка та поступове впровадження в практичну діяльність ідей розвивального навчання [2, с. 10].

Виклад основного матеріалу. Зазначимо, щодо головних ідей виховання

підростаючого покоління, а саме – дитини – яким присвятив все своє життя В. О. Сухомлинський, визначають: 1) любов до дитини; 2) розвиток творчих сил кожної окремої особистості в умовах колективної співдружності і на основі етико-естетичних цінностей, інтересів, потреб, який спрямований, зрештою, на творчу працю; 3) культ природи, природа як найважливіший засіб виховання почуття – прекрасного і гармонії; 4) формування у дітей "культури бажань" і "культури потреб"; 5) розробка демократичних педагогічних засобів і методів навчання та виховання (повага, заохочення, зосередження на позитивному, моральне покарання); 6) звернення до внутрішнього світу дитини, опора на її сили, внутрішні потенції, підтримка і розвиток того здорового, що є в кожній особистості; 7) розвиток ідей "радість пізнання", тобто емоційного сприйняття процесу навчання; 8) демократизація структури управління навчально-виховним процесом у школі (психологічний і педагогічний семінари, школа для батьків тощо) [8, с. 384].

І. А. Суржикова, вивчаючи філософські засади педагогічних концепцій В. Сухомлинського та французького педагога С.Френе дійшла висновку, що їх об'єднує ставлення до природи як основного чинника і засобу виховання особистості. Головним у їхніх виховних системах виступає дитиноцентризм, а навчальна діяльність розглядалась як творчий процес, що сприяє розвитку педагогічних форм та методів для вільної експресії школярів, і здійснювалась в умовах природного середовища як насичений творчими відкриттями процес. Причому В.О.Сухомлинський і С.Френе підкреслювали роль соціального середовища, в якому формується особистість дитини, де принцип народності у вихованні став об'єднуючим для обох педагогів [7, с. 10].

У площині нашого дослідження, звернемося до формування професійно орієнтованого іншомовного середовища в умовах університету. Дисципліна "Педагогіка" є обов'язковим предметом для студентів першого курсу університетів усіх форм власності. Тому педагогічний аспект викладений вище, ми трансформуємо у процес навчання іноземної мови за професійним спрямуванням за допомоги методу ситуаційного аналізу на прикладі фільму "Звуки музики" (США, 1965) [11]: історія черниці Марії, яка стала дванадцятью гувернанткою в сім'ї барона фон Траппа, причому остання попрацювала там тільки дві години.

Студентам ознайомитися із запропонованою ситуацією і виконати завдання подані нижче.

Case 1. Завдання: Work in groups: 1. Discuss these dialogs:

Dialog 1. Captain: ...the last one – she stayed only two hours.

Maria: What's wrong with the children, sir?

Dialog 2.

Captain: You, Fraulein, will listen carefully. Learn their signals so that you can call them when you want them.

Maria: I could never answer to a whistle. Whistles are for dogs and cats and other animals, but not for children, and definitely not for me. It would be too humiliating.

2. What do you think about children's life in the family?

Since his wife died, naval hero Trapp has strictly helmed his house like a militaristic, humorless naval ship – there is no time for play and his regimented children function like a troop of automaton-sailors.

3. Discuss these sentences:

- Every morning, you will drill the children in their studies.
- Each afternoon, they will march about the grounds breathing deeply.
- I am placing you in command.
- The Captain summons the children to come down with his boatswain's whistle. Each wearing a drab, modified sailor's uniform, they line up on the upper floor's balcony and march down the stairs in unison.
- The children are identified by an individualized whistle sound – as each signal is played, they step forward and announce their names to Maria: Liesl, Friedrich, Louisa, Kurt, Brigitta, Marta, Gretl.

Case 1. The first day in the Family von Trapp

Maria is warned by the harsh disciplinarian that she is "twelfth in a long line of governesses" who have attempted to look after the motherless von Trapp children: "...the last one – she stayed only two hours." After a daunted Maria inquires: "What's wrong with the children, sir?," she is cautioned that the problems were with the previous nannies: "They were completely unable to maintain discipline. Without it, this house cannot be properly run. Will you please remember that, Fraulein?" Since his wife died, naval hero Trapp has strictly helmed his house like a militaristic, humorless naval ship – there is no time for play and his regimented children function like a troop of automaton-sailors:

"Every morning, you will drill the children in their studies. I will not permit them to dream away their summer holidays. Each afternoon, they will march about the grounds breathing deeply. Bedtime is to be strictly observed – no exceptions... You will see to it that they conduct themselves at all time with the utmost orderliness and decorum. I am placing you in command."

The Captain summons the children to come down with his boatswain's whistle. Each wearing a drab, modified sailor's uniform, they line up on the upper floor's balcony (from the eldest to youngest) and march down the stairs in unison. They are identified by an individualized whistle sound – as each signal is played, they step forward and announce their names to Maria: Liesl, Friedrich, Louisa, Kurt, Brigitta, Marta, Gretl.

Maria is instructed: "You, Fraulein, will listen carefully. Learn their signals so that you can call them when you want them." The novice governess defiantly confronts the Captain regarding his summoning technique: "I could never answer to a whistle. Whistles are for dogs and cats and other animals, but not for children, and definitely not for me. It would be too humiliating."

У запропонованому прикладі Марія не погоджується з вимогами капітана виховувати дітей як в армії, а ставить акцент на тому, що дитина є суб'єктом виховання, де виховний вплив спрямовується на внутрішній світ дитини, яка виступає особистістю (гуманістичне виховання), і не повинна, перебуваючи у колективі, відкликатися на звуки батьківського свистка.

Case 2. Завдання: Work in groups: 1. Discuss pedagogical technologies by Maria in situations:

- with frog;
- with a rough-edged pine cone on her chair.

Case 2. Maria's testing by children

The seven mischievous, incorrigible children test her and play a prank upon her, as they have done previously to run off other governesses. When she's not looking, they place a frog in her pocket. At the dinner table that evening in the formal dining room, Maria is again victimized by another of the children's' antics – she sits on a rough-edged pine

cone placed on her chair. She makes the children feel guilty for their practical jokes: "Knowing how nervous I must have been – a stranger in a new household, knowing how important it was for me to feel accepted, it was so kind and thoughtful of you to make my first moments here so warm and happy and pleasant."

У цій ситуації Марія проходить "випробування" учнів (не було ще жодного вчителя, який би не пройшов через це), з якого вона виходить із честю: спочатку діти засунули їй жабу в карман, і того ж дня, під час обіду поклали на стілець соснову шишку, щоб вона на неї сіла.

Цей фільм вийшов у прокат в нашій країні на початку 80-х років, а також увійшов до скарбниці світового кіномистецтва. Описана сцена, як й інші, викликали у мене захоплення і подив щодо грамотної педагогічної поведінки Марії у кожній непростій ситуації, що виникала. І вже викладаючи в університеті, коли студенти працювали над різними проектами за цим фільмом, було знайдено причину володіння й застосування педагогічних технологій героїнею кінострічки – Марія отримала педагогічну освіту в коледжі, а потім пішла до монастиря, де також навчала дітей [4]. Звідки і таке професійне запитання з точки зору педагога на початку фільму ("А що не так з Вашими дітьми, сер?"), коли батько ставить Марію до відома, що вона дванадцята гувернантка, а остання втікла через дві години.

Case 3. Завдання: Work in groups: 1. What do you think about these words:

...since the Captain's wife died, he is aloof and cold and runs this house as if he were on one of his ships again – whistles, orders, no more music, no more laughing. Nothing that reminds him of her, even the children. The von Trapp children don't play. They march.

2. Offer your steps to help these children.

Case 3. After Mother's Death

Frau Schmidt delivers bolts of fabric material to Maria that the Captain had ordered from town to make new dresses for her. When she asks for more material to make playclothes for her charges, Frau Schmidt curtly lectures: "The von Trapp children don't play. They march."

According to her, since the Captain's wife died, he is aloof and cold and "runs this house as if he were on one of his ships again – whistles, orders, no more music, no more laughing. Nothing that reminds him of her, even the children." However, the last time he visited the Baroness, he remained in Vienna for a month and "the Captain is thinking very seriously of marrying the woman before the summer's over."

Case 4. Завдання: Work in groups: 1. How and why does Maria ignore Captain's strict orders? 2. Are they true?

Case 4. Maria ignores Captain's orders

Maria ignores Captain's strict orders. She refuses to obey his harsh treatment of the family. Instead of keeping the children at home, she takes them on tours of the city and the surrounding countryside. The children accompany Maria to town, each wearing matching clothing from the heavy window drapes. They cross a footbridge and visit the open market for shopping, where she juggles ripe tomatoes. The happy group skips along the banks of a river, rides a train up into the Austrian Alps hills, where they experience an open-air picnic on the verdant grassy area of the film's opening sequence, with a magnificent panorama of beautiful peaks behind them. To prepare for the Baroness' arrival, she teaches them how to sing, beginning by giving a name to the fundamental notes of the scale – Do-Re-Mi.

В описаних ситуаціях Марія скасовує порядки, які вимагає барон фон Трапп. Із штор вона пошила дітям костюми для прогулянок, діти вийшли за паркан свого будинку в альпійські луки, мандрують потягом, гуляють на річці, бігають, співають, скупляються на базарі. Діти отримали дитячі радощі і спілкування. Як писав В.О.Сухомлинський, процес пізнання оточуючого середовища є незамінним стимулом мислення дитини, для якої цей стимул відіграє винятково важливу роль. Одночасно наголошував на важливості отримання наукової істини дитиною в

оточуючому світі, де джерелом думки була краса і невичерпана складність природних явищ, з поступовим введенням дитини у світ суспільних і трудових відносин [9, с. 24]. Марія зробила так, щоб її вихованцям кожен день "приносив нове відкриття в оточуючому світі [9, с. 40]". Діти, за своєю природою допитливі у пізнанні світу. І гувернантка відкрила перед ними "чудовий світ у живих фарбах, яскравих і тремтливих звуках, в казці й грі, у власній творчості, в красі, що надихає серце в бажанні робити добро людям. Крізь казку, фантазію, гру, крізь неповторну дитячу творчість – вірних шлях до серця дитини [9, с. 35-36].

Case 5. Завдання: Work in groups: 1. Give your estimation Captain's behavior.
2. How do you understand Captain's words on the scene "I know you share this love. I pray that you will never let it die".

Case 5. Baron von Trapp – Patriot of one's country

The peaceful German *Anschluss* (annexation) of Austria (in March of 1938), Nazi troops march and assemble in the Salzburg Square under large red Nazi swastika banners. Herr Zeller, now a high-ranking Nazi official, is driven to the folk festival rehearsal, where he appears aggravated that "the only one in the neighborhood not flying the flag of the Third Reich since the *Anschluss*" is the Captain. Zeller wants to know from Max when the Captain will be returning from his month-long honeymoon trip.

According to Zeller, the Captain will be expected to serve under the Nazis: "When he does return, he will be expected to fill his proper position in the new order." But the festival concert will be held that evening as originally scheduled: "Nothing in Austria has changed. Singing and music will show this to the world. Austria is the same." Young Marta thinks: "Maybe the flag with the black spider on it makes people nervous." Rolf has become indoctrinated into the Party of the Third Reich and delivers a telegram (from Berlin) for Liesl to transmit to her father. He boasts about the omniscient Nazis: "We make it our business to know everything about everyone." He ignores her romantic invitation: "I'm now occupied with more important matters. And your father better be too if he knows what's good for him."

Upon his return to his villa, the Captain pulls down the Nazi banner hanging there. Disgusted, he rips it into two. The children excitedly invite Maria to attend the festival in the evening, but the Captain again refuses to have them compete in public. Max is disturbed because "if the children don't sing at the festival, well, it will be a reflection on Austria."

The telegram from Berlin (from Admiral von Schreiber of the Navy of the Third Reich) offers the Captain a commission to join the German Navy, but the former Navy officer adamantly refuses to serve under Hitler: "I've been requested to accept immediately and report to their naval base at Bremerhaven tomorrow...To refuse them would be fatal for all of us. And joining them would be unthinkable." His plan is to "get out of Austria – and this house – tonight" without alarming the children. During the family's nocturnal attempt to flee the country that evening after packing, the von Trapps silently push their car past their house. It is thought that by the time the von Trapps have been announced to sing in the music festival, they'll "be over the border." But they are detained by the Nazis outside their own gate. Zeller offers an escort to the Salzburg show and then afterwards to Bremerhaven to force the Captain to accept his commission. To his children's astonishment, their father convinces the Nazis that they are costumed in readiness for their performance in the musical festival.

Nazi guards watchfully surround the open-air amphitheatre during the Salzburg Folk Festival. As a farewell song dedicated in tribute to his "fellow Austrians," the Captain patriotically reprises the "love song" "Edelweiss".

"I know you share this love. I pray that you will never let it die."

During the singing of the song, his voice cracks, and Maria steps in and encourages the entire audience to sing-along in an act of bold freedom that displeases the Nazis.

У наведеній ситуації представлено патріотизм барона фон Траппа як офіцера, як людини, як чоловіка. Своїми вчинками і діями він доводить це. Капітан не сприймає фашизм, аншлюс Австрії, відмовляється виконувати наказ ставки Гітлера прибути на військовий корабель і служити Німеччині. Пісня "Едельвейс" у його виконанні на сцені Зальцбургського співочого фестивалю звучить як гімн нескореності австрійського народу [5, с.16].

З огляду на сказане, як ніколи актуальною стає педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського до виховання патріотизму у підростаючого покоління. Він розглядав патріотизм як самовіддану любов до рідної землі, її народу, держави, як важливу складову духовності, що виражається у спрямованості свідомості, волі, почуттів гармонійно розвиненої, творчої особистості з національною ментальністю і національно-громадянською свідомістю, високою відповідальністю за сучасне і майбутнє держави. Педагог наголошував, що справжнім може бути лише той патріотизм, що самостійно народжується в душі дитини, і будь-яка поведінка особистості є лише тоді глибоко патріотичною, коли вона є результатом свідомої волі і переконання, визначаючи отроцтво найбільш сприятливим етапом для формування патріотизму [7, с. 13].

В. К. Кіндрат у своїх наукових пошуках похідними у системі патріотичного виховання В.О.Сухомлинського виокремлює: 1) усвідомлення значення рідної мови; 2) віра в ідею про невичепність можливостей служіння своєму народові, рідній Батьківщині; 3) поглиблений інтерес до минулого рідного краю і прагнення до примноження традицій народу, збагачення його культури; 4) здатність мислити критично і самокритично в процесі формування національної самосвідомості; 5) гуманне, турботливе ставлення до оточуючих, особливо до своєї родини; 6) відповідальне ставлення до суспільно корисної праці і навколишнього природного середовища. Також автор виявив діалектичну єдність трьох компонентів виховання патріотизму: знання – переживання – вчинки, які визначають глибину цього почуття, його дієвість [1, с. 12–13].

Запропонований напрям підготовки майбутніх спеціалістів в умовах університету не вичерпує всіх аспектів використання педагогічної спадщини В. О. Сухомлинського, але представлені нами матеріали, запропоновані педагогічні технології у процесі навчання іноземної мови за професійним спрямуванням можуть слугувати як у навчанні, так і професійній діяльності випускників вищої школи.

Література

1. Кіндрат Вадим Кирилович. Проблема патріотичного виховання підлітків у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського [Електронний ресурс] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / Кіндрат Вадим Кирилович ; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 1998. – 18 с. – Режим доступу:– Назва з екрану.
2. Новгородська Юлія Григорівна. Розвиток ідей В.Сухомлинського з формування творчої особистості школяра в педагогічній теорії та практиці сучасної школи : Автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ю.Г.Новгородська; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 21 с.
3. Петько Л. В. До проблеми виховання національної свідомості школярів / Л. В. Петько // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наукових праць. – Вип. 31. – К. : Вид. КНЛУ, 2006. – С. 124–128.
4. Петько Л. В. Вивчення гендерних ролей та взаємовідносин у сім'ї зі студентами ВНЗ на практичних заняттях з іноземної мови / Л. В. Петько // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 11. *Соціальна робота. Соціальна педагогіка*: зб. наук. праць [за ред. А.Й.Капської]. – Вип. 14 (частина II). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2012. – С. 112–123.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7871>. – Назва з екрану.
5. Петько Л.В. Виховний і професійний аспекти музично-педагогічної спрямованості навчання іноземної мови студентів ВНЗ у системі музично-педагогічної освіти / Л.В.Петько // Музика та освіта : науково-метод.журнал / засн. МОН України, НАПН України, Київська дитяча академія мистецтв ; гол.ред. Л.М.Масол. – Київ : Педагогічна думка, 2013. – № 3. – С. 14–18.
URI <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/7872>. – Назва з екрану.
6. Пехота О.М. Впровадження спадщини В.О.Сухомлинського в сучасну педагогічну освіту / О.М.Пехота // Науковий вісник Миколаївського державного педагогічного університету ім. В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки : збірник наукових праць. Вип. 1.46 / ред. : О.Я. Савченко, О.В.Сухомлинська. – Миколаїв : МНУ ім. В.О. Сухомлинського, 2014. –С. 103-108.
URI http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/22_8.pdf. – Назва з екрану.
7. Суржикова Ірина Адольфівна. Педагогічні ідеї Василя Сухомлинського і Селестена Френе (порівняльний аналіз) [Текст] : автореф. дис. ... канд. пед. наук :

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / І. А. Суржикова ; Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова (Київ). – Київ : НПУ ім. М. Драгоманова, 2003. – 20 с.

8. Сухомлинська О. В. Василь Олександрович Сухомлинський – наукова біографія / О. В. Сухомлинська // Укр. пед. в персоналіях: у 2-х т. – К. : Либідь, 2005.

Т. 2. – 2005. – С. 380–386.

9. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям. Рождение гражданина. Письма к сыну. – 2-е изд. – К. : Рад. шк., 1987. – 544 с.

10. *Dirks T.* Film Site Movie Review. The Sound of Music (1965) [Web site]. – Access mode : <http://www.filmsite.org/soun2.html>

11. *The Sound of Music* (movie, USA, 1965. **Director:** [Robert Wise](#)). – [Web Site]. – Access mode : <http://www.upstreamis.tv/the-sound-of-music-1965/>